

CLAUDE LÉVI-STRAUSS

Štruktúrálna
antropológia

KALLIGRAM
Bratislava 2000

Z francúzskeho originálu

Claude Lévi-Strauss: *Anthropologie structurale* (Plon, 1974)

preložil Martin Kanovský

Odborný redaktor Milan Leščák

Jazykový redaktor Vladimír Potančok

© Librairie Plon, 1958 et 1974

Translation © Martin Kanovský, 2000

Kniha vyšla s podporou *Fondu Jozefa Pella*, ktorí udeľujú ministerstvo zahraničných vecí Francúzskej republiky, Francúzske veľvyslanectvo na Slovensku a Francúzsky inštitút v Bratislave a Open Society Institute – Budapest, pričom v rámci programu *Central European University Translation Project*.

 This edition was published with the support of the Central European University Translation Project, sponsored by the OSI – Zug Foundation and with the contribution of the Center for Publishing Development of the Open Society Institute, Budapest.

Cet ouvrage, publié dans le cadre du programme d'aide à la publication „Jozef FELIX“, bénéficie du soutien du Ministère des Affaires Étrangères, de l'Ambassade française en Slovaquie et de l'Institut Français de Bratislava

This translation was made under the auspices of the Translation Program of *Institute for Human Sciences* Vienna, and funded by the *European Cultural Foundation*, Amsterdam

Preklad vznikol s podporou prekladateľského programu *Inštitútu ľudských vied, Vied, a Európskej kultúrnej nadácie*, Amsterdam

Nech je táto kniha, vychádzajúca v roku 1958, v roku storočnice Emila DURKHEIMA, počtom, akú vzdáva vrtosivý žiak pamiatke zakladateľa Anté sociologie – prestížnej dielne, v ktorej sa ukovála časť výzbroje súčasnej etnológie a ktorú sme zanechali tých a spustenú nie ani tak z nevedčnosti, ako skôr zo smutného presvedčenia, že takéto podujatie dnes presahuje naše sily.

Χρόστος μέν προτίστηα γένος.

2. KAPITOLA

ŠTRUKTURÁLNA ANALÝZA V LINGVISTIKE A V ANTROPOLOGII¹

Lingvistika nesporne patrí do súboru sociálnych vied, no má v ňom výnimočné postavenie: nie je len sociálnou vedou ako ostatné, ale oproti nim urobila najväčšie pokroky – je nepochybne jedinou sociálnou vedou, ktorú možno označiť slovom veda a ktorá dospela k formulovaniu pozitívnej metódy a zároveň k poznaniu povahy analyzovaných faktorov. Z takejto privilegovanej situácie vyplývajú určité povinnosti: lingvista často vidí, ako sa bádatelia zo susedných, no odlišných disciplín inšpirujú jeho príkladom a pokúšajú sa ho nasledovať. *Noblesse oblige*: lingvistický časopis ako *Word* sa nemôže obmedzovať na ilustráciu striktné lingvistických téz a hľadísk. Musí dať priestor aj psychológom, sociológom a antropológom, ktorí túžia dať sa poučiť modernou lingvistikou o ceste vedúcej k pozitívnemu poznaniu sociálnych faktorov. Takto písal už pred dvadsiatimi rokmi Marcel Mauss: „Sociológia by iste bola ďalej, keby vo všetkom napodobňovala lingvistov...“² Úzka analógia medzi metódami oboch vied existuje, vnucuje im zvláštnu povinnosť spolupracovať.

Po Schradetovi³ už netreba dokazovať, akú pomoc môže lingvistika poskytnúť sociológovi pri skúmaní problémov príbuzenstva. Lin-

1. Publikované pod týmto názvom v: *Word, Journal of the Linguistic Circle of New York*, zv. 1, č. 2, august 1945, s. 1–21.

2. *Rapports réels et pratiques, etc.*, v: *Sociologie et Anthropologie*, Paris, 1951.

3. O. SCHRADDER, *Prehistorie Antiquities of the Aryan Peoples*, angl. prekl. F. B. Jevons (London, 1890), kap. XII, časť 4.

gvisiti a filológovia (Schrader, Rose)⁴ dokázali nepravdepodobnosť hypotézy – ktorej sa toľkí sociológovia v tých časoch ešte kŕčovite prikláňali – o matrilíneálnych prežtkoch v starovekej rodine. Lingvisti ponúka sociológovi etymológiu, umožňujúcu určiť medzi určitými príbuzenskými prvkami spojivá, ktoré nie sú bezprostredne pozorovateľné. A sociológ môže naopak oboznamiť lingvistu so zvykmi, pozitívnymi pravidlami a zákonmi, ktoré umožňujú pochopiť pretrvávajúce určité rečových čít alebo nestabilnú termínov či skupín termínov. Počas posledného stretnutia Newyorského lingvistického krúžku Julien Bonfante ilustroval toto hľadisko pripomenutím etymológie slova ujo v niektorých románskych jazykoch: z gréckeho *θεῖος* pochádzajú talianske, španielske a portugalské *zio* a *tio*, pričom dodal, že v niektorých oblastiach Talianska sa ujo nazýva *barba*, teda brada. „Bradatos“, „božkosť“ ujo – čo všetko môže z toho sociológ vyvoditi! Ihneď nám zdú na um Hocartove výskumy náboženského charakteru tohto príbuzenského vzáihu a krádeže obete synovcami z matkinej strany.⁵ Nech už je interpretácia faktov, ktoré zhromaždil Hocart akákoľvek (tá jeho iste nie je celkom uspokojivá), nedá sa pochybovať, že lingvisti spolupracuje pri riešení tohto problému tak, že doloží pretrvávajúce už zaniknutých vzťahov v súčasnej slovnnej zásobe a sociológ súčasne vysvetlí lingvistovi príčinu jeho etymológie a potvrdí jej platnosť. Paul K. Benedict ako lingvisti sa pustil do skúmania systémov príbuzenstva v Južnej Ázii a významne prispel k sociológii rodiny tejto časti sveta.⁶

Keď však lingvisti a sociológovia takto postupujú, nezavísle od seba sledujú vlastnú osobitú cestu. Nepochybne si nájdú chvíľu času, aby sa navzájom oboznámili s niektorými výsledkami – tieto výsledky však

4. O. SCHRAEDER, *c. d.*; H. J. ROSE, On the Alleged Evidence for Mother-Right in Early Greece, *Pollitore*, 22 (1911). K tejto otázke pozri aj diela G. Thomasona, uprednostňujúce hypotézu matrilíneálnych prežtkov.

5. A. M. HOCART, Chieftainship and the Sister's Son in the Pacific, *American Anthropologist*, n. 5., zv. 17 (1915); The Uterine Nephew, *Man*, 23 (1923), č. 4; The Cousin in Vedic Ritual, *Indian Antiquary*, zv. 54 (1925), and.

6. P. K. BENEDICT, Tibetan and Chinese Kinship Terms, *Harvard Journ. of Asiatic Studies*, 6 (1942); Studies in Thai Kinship Terminology, *Journ. of the Amer. Oriental Society*, 63 (1943).

pochádzajú z odlišných prístupov a nevyvíja sa nijaké úsilie, aby jedna skupina ťažila z technických a metodologických postupov, ktoré použila druhá skupina. Takýto postoj bol pochopiteľný v časoch, keď sa lingvistický výskum opieral predovšetkým o historické analýzy. Vo vziahu k etnologickému výskumu, ktorý sa vedy praktizoval, bol rozdiel skôr v stupni ako v povahe. Lingvisti mali rigoróznejšiu metódu; ich výsledky boli lepšie podložené; sociológovia sa mohli inšpirovať ich príkladom tak, že za základ svojich klasifikácií prestali považovať skúmanie súčasných druhov v priestore⁷ – napriek všetkému si antropológia a sociológia brali z lingvistiky iba poučenia; nič nenasvedčovalo tomu, že príde zvrät.⁸

Vznikom fonológie sa situácia úplne obrátila. Fonológia nielen obnovila lingvistické perspektívy; transformácia takéhoto rozsahu nie je ohraničená jednou disciplínou. Fonológia nevyhnutne zohráva v sociálnych vedách rovnakú priekopnícku úlohu, akú zohrala napríklad atómová fyzika v súbore exaktných vied. V čom spočíva táto revolúcia, pokiaľ sa na ňu pokúsime pozrieť v jej najšpeciebniejších dôsledkoch? Na túto otázku nám poskytnie odpoveď slávny zakladateľ fonológie N. Trubetckoj. Vo svojom programovom článku⁹ v podstate obmedzuje fonologickú metódu na štyri základné postupy: po prvé, fonológia postupuje od skúmania *vedomých* lingvistických javov ku skúmaniu ich *nevedomej* základne, odmieta považovať *prvky* za nezávislé entity a za základ svojej analýzy si naopak berie *vzáihy* medzi prvkami, zavádza pojem *systému*. Súčasná fonológia sa neobmedzuje na vyhlásovanie, že fonémy sú vždy členmi nejakého systému, ale *tkazujú* konkrétne fonologické systémy a objasňuje ich štruktúru¹⁰, a napokon chce objaviť *špecifické zákony*, bud pomocou indukcie, „alebo... logikej dedukcie, čo im dodáva absolútny charakter“¹¹.

7. L. BRUNSCHWICIG, *Progrès de la conscience dans la philosophie occidentale*, II (Paris, 1927), s. 562.

8. V rokoch 1900 až 1920 sa zakladatelia modernej lingvistiky Ferdinand de Saussure a Antoine Meillet rozodlne hlásili pod patronát sociologic. Až po roku 1920 Marcel Mauss začína obraciat túto tendenciu.

9. N. TRUBETCKOJ, Phonologie actuelle, v: *Psychologie du langage* (Paris, 1933), 10. *c. d.*, s. 243.

11. *Tamže*.

Takže sociálna veda prvý raz dospela k formulovaniu nevyhnutných vzťahov. Taký je zmysel poslednej Trubeckého vety – predchádzajúce pravidlá zatiaľ ukazujú, ako musí lingvistika postupovať, keď chce k tomuto výsledku dospieť. Nie je našou úlohou dokazovať, že Trubeckého zámyery sú opodstatnené – ako sa zdá, veľká väčšina moderných lingvistov sa v tomto bode dostatočne zhoduje. Lenže keď v jednej z vied o človeku dôjde k takej dôležitej udalosti, predstaviteľia susedných disciplín nielen smú bezprostredne verifikovať jej dôsledky a jej možné využítie pri faktoch iného druhu, ale sa to od nich výslovné požaduje.

Tým sa pred nami otvárajú nové perspektívy. Už nejde iba o príležitosť spoluprácu, pri ktorej si lingvista so sociológom, pracujúci každý vo svojom kúte, navzájom prihrávajú všetko, čo by mohlo zaujímať toho druhého. Pri skúmaní problémov príbuzenstva (a nepochybne aj pri skúmaní iných problémov) sa sociológ ocitáva v situácii, ktorá je formálne podobná situácii lingvistu-fonológa: prvky príbuzenstva, tak ako fonémy, sú významovými prvkami – tento význam tak ako ony nadobúdajú iba pod podmienkou, že sú začlenené do systémov. „Príbuzenské systémy“, tak ako „fonologické systémy“, sa vyvinuli v myslí na úrovni nevedomeho myslenia, a napokon na základe opakovaného výskytu foriem príbuzenstva, pravidiel uzatvárania manželstva, rovnako predpísaných postojov medzi určitými typmi príbuzných aťd. vo vzdialených oblastiach sveta a v hlboko odlišných spoločnostiach aťd. možno usudzovať, že v jednom i v druhom prípade sú pozorovateľné javy výsledkom pôsobenia všeobecnych, no skrývaných zákonov. Problém teda možno formulovať nasledovne: javy príbuzenstva sú v *inom ráde skutočnosti* javmi *toho istého typu* ako lingvistické javy. Môže sociológ, používajúci metódu, *čo do formy* (ak už nie obsahovo) analogickú s metódou, ktorú zaviedla fonológia, dosiahnuť vo svojom vednom odbore pokrok analogický s pokrokom, ktorý nastal v jednotlivých lingvistických disciplínach?

S ešte väčším odhodlaním vytkočíme touto cestou, keď navyše konštatujeme, že skúmanie problémov príbuznosti dnes vystupuje v tých istých súvislostiach a podľa všetkého čelí tým istým ťažkostiam ako lingvistika v predvečer fonologickej revolúcie. Medzi staršou lingvistikou, ktorá svoj princíp vysvetľovania hľadala predovšetkým v dejinách

a niektorými Riversovými pokusmi existuje prekvapujúca analógia: v oboch prípadoch sa synchronické javy objasňujú výlučne – alebo takmer výlučne – diachronickým skúmaním. Trubeckoj, porovnávajúcej fonológiu a staršiu lingvistiku, definuje prvý ako „štrukturalizmus a systematický univerzalizmus“ a stavia ju proti individualizmu a „atomizmu“ predchádzajúcich škôl. A keď hovorí o diachronickom skúmaní, tak iba v hlboko modifikovanej perspektíve: „Vývin fonologického systému sa v každom danom okamihu riadi *smernosťami k cieľu*... Tento vývin má teda zmysel a vnútornú logiku, a objasniť ju je úlohou historickej fonológie.“¹² Takáto „individualistická“, „atomistická“ interpretácia, založená výhradne na historickej náhodnosti a kritizovaná Trubeckým i Jakobsonom, je presne tá istá ako všeobecne rozšírená interpretácia problémov príbuzenstva.¹³ Každý terminologický detail, každé špeciálne pravidlo na uzatvorenie manželstva sa spája s odlišným zvykom ako dôsledok alebo pozostatok: padli sme do pasce diskontinuity. Nikto sa nepýta, ako môžu byť systémy príbuzenstva, skúmané vo svojom synchronickom celku, ľubovoľným výsledkom stretnutí viacerých heterogénnych inštitúcií (z ktorých viaceré sú okrem toho hypotetické), a pritom fungovať s takou pravidelnosťou a účinnosťou.¹⁴

Lenže prenos fonologickej metódy na výskumy primitívnej sociológie mať jedna predběžná ťažkosť. Povrchná analógia medzi fonologickými systémami a systémami príbuzenstva je taká veľká, že bezprostredne zvädza na falšnú stopu. Tá spočíva v tom, že prvky príbuzenstva sa z hľadiska formálneho prístupu asimilujú s fonémami reči. Je známe, že keď chce lingvista dospieť k zákonu štruktúry, rozkladá fonémy na „diferenčné prvky“, ktoré sa potom dajú organizovať do jedného alebo viacerých „párov opozícií“.¹⁵ Sociológ by sa mohol pokúšať rozložiť prvky príbuzenstva daného systému tak, že by nasledoval

12. C. d., s. 245; R. JAKOBSON, Prinzipien der historischen Phonologie. *Travaux du Centre linguistique de Prague*, IV; aj Remarques sur l'évolution phonologique du russe (toto istého autora, *Imiže* II).

13. W. H. R. RIVERS, *The History of Melanesian Society* (London, 1914), ten istý, *Social Organization*, vyd. W. J. PERRY (London, 1924), kap. IV.

14. V rovnakom zmysle S. TAYLOR, *Some Problems of Social Organization*, v. *Social Anthropology of North American Tribes*, F. Eggan, vyd. (Chicago, 1937).

15. R. JAKOBSON, Observations sur le classement phonologique des consonnes, c. d.

analogickú metódu. Napríklad v našom príbuzenskom systéme má termín *otec* pozitívnu konotáciu, pokiaľ ide o pohlavie, relatívny vek a plodenie – naproti tomu má nulový rozsah a nepredstavuje manžel-ský vzťah. Pýtajme sa teda, aké sú v každom systéme vyjadrované vzťahy, akú konotáciu – pozitívnu či negatívnu – má každý prvok vo vzťahu ku každému z týchto vzťahov: plodenie, rozšírenosť, pohlavie, relatívny vek, príbuzenský stupeň atď. Práve na tejto „mikrosociologickej“ úrovni máme nádeje všimnúť si najvšeobecnejšie zákony štruktúry, tak ako lingvista objavuje svoje zákony na subfonemickej alebo fyzik na submolekulárnej úrovni, t. j. na úrovni atómu. Takto by sa dal interpretovať zaujímavý experiment Davisa a Warnera.¹⁶

Okamžite sa však vynoria tri námietky. Prvá vedecká analýza musí byť reálna, zjednodušujúca a vysvetľujúca. Napríklad diferenciálne prvky, ktoré stoja na konci fonologickej analýzy, objektívne existujú z trojakeho hľadiska – psychologického, fyziologického a dokonca aj fyzického, sú menej početné ako fonémy, vytvorené ich kombináciou a napokon umožňujú pochopiť a rekonštruovať systém. Nič také z predchádzajúcej hypotézy nevyplýva. Práca s prvkami príbuzenstva, akú sme si tu predstavili, je analytická iba zdanlivo: v skutočnosti je predsa výsledok abstraktnejšej ako princíp – namiesto toho, aby sme sa približovali ku konkrétnemu, vzdaľujeme sa od neho a definičný systém – ak vôbec nejaký existuje – je iba pojmový. Po druhé, experiment Davisa a Warnera dokazuje, že systém dosiahnutý takýmto postupom je nekonkrétne zložitejšie a ťažšie interpretovať ako fakty experimentu.¹⁷ A napokon, hypotéza nemá nijakú vysvetľovaciu hodnotu: neprispieva k pochopeniu systému a neumožňuje ani len rekonštruovať jeho genézu.

16. K. DAVIS a W. L. WARNER, *Structural Analysis of Kinship, American Anthropological* n. s., zv. 37 (1935).

17. Na konci analýzy týchto autorov je termín „matka“ nahradený vzorcom: C 2a / 2d / 0 5 U 1a 8 / Ego (c. d.)

Pri tejto príležitosti odchlujeme dve štúdie, používajúce oveľa rafinovanejšie logické aparát, ktoré sú veľmi dôležité, pokiaľ ide o metódu i o výsledky. Pozri F. G. LOUNSBURY, *A Semantic Analysis of the Pawnee Kinship Usage, Language*, zv. 32, č. 1, 1956. – W. H. GOODENOUGH, *The Componential Analysis of Kinship, tamže*

V čom prameni tento neúspech? Prívetmi doslovná vernosť lingvistike metóde v skutočnosti zrádza jej ducha. Prvky príbuzenstva nemajú iba sociologickú existenciu: sú aj prvkami výpovede. Pri unáhlenom uplatňovaní metód lingvistickej analýzy na prvky príbuzenstva nerada zabúdať, že na tieto prvky ako na súčasť slovej zásoby sa dajú tieto metódy uplatniť, nie však analogicky, lež priamo. Lingvistika učí práve to, že fonologická analýza sa nezaobehá priamo slovami, ale iba slovami, predbežne rozčlenenými na fonémy. *Na úrovni slovej zásoby nejestvujú nijaké nevyhnutné vzťahy*.¹⁸ To platí pre všetky prvky slovej zásoby – vrátane príbuzenských termínov. Platí to v lingvistiky a *ipso facto* to teda musí platiť aj pre sociológiu reči. Pokus, o ktorého možnosti v tejto chvíli diskutujeme, by teda spočíval v rozšírení fonologickej metódy bez ohľadu na jej základ. V článku staršieho dáta Kroeber prorocky predvídal túto ťažkosť.¹⁹ A napokon dospel k záveru o nemožnosti štruktúrálnej analýzy prvkov príbuzenstva práve preto, lebo sama lingvistika sa obmedzovala len na fonetickú, psychologickú a historickú analýzu. Sociálne vedy skutočne musia svorne znášať obmedzenia lingvistiky – môžu však aj ťažiť z jej pokroku.

A nerada zabúdať ani na veľmi hlboký rozdiel, ktorý existuje medzi tabuľkou foném jazyka a tabuľkou prvkov príbuzenstva v spoločnosti. V prvom prípade niet nijakých pochybností o funkcii: všetci vieme, na čo slúži reč – slúži na komunikáciu. Lingvista však dlho ignoroval prostriedok, ktorým reč dosahuje tento výsledok, a až fonológia mu ho umožnila objaviť. Funkcia bola zjavná – systém zostával neznámy. V tomto ohľade je sociológ v opačnej situácii: od čias Lewisa H. Morgana jasne vieme, že prvky príbuzenstva vytvárajú systémy, naproti tomu vôbec nevieme, na aké použité sú určené. Pre neznalosť tejto počítačnej situácie sa mnohé štruktúrálne analýzy príbuzenských systémov zvrhávajú na čisté tautológie. Dokazujú to, čo je zjavné a nevyšmáajú si, čo zostáva neznáme.

To neznamená, že sa máme vzdať úsilia zaviesť poriadok a objaviť význam v nomenklaturách príbuzenstva. No je potrebné aspoň uznať 18. Ako možno vidieť pri čítaní 5. kapitoly, dnes by som už použil nuansovanejšiu formuláciu.

19. A. I. KROEBER, *Classificatory Systems of Relationship, Journ. of the Royal Anthrop. Soc. Institute*, zv. 39, 1909.

špeciálne problémy, ktoré nastoľuje sociológia slovných zásoby, a mnohoznaknosť vzťahov, spájajúcich jej metódy s metódami lingvistiky. Z tohto dôvodu by bolo vhodné obmedziť sa na diskusiu o príprade, v ktorom analógia vystupuje jednoducho. Našastie máme takúto možnosť.

To, čo sa všeobecne nazýva „príbuzenský systém“, v skutočnosti pokrýva dva veľmi odlišné javy skutočnosti. Predovšetkým ide o termíny, ktorými sa vyjadrujú rozličné typy rodinných vzťahov. Príbuzenstvo sa však nevylučuje iba v nomenklatúre: jednotlivci alebo triedy jednotlivcov, ktoré tieto termíny používajú, pocitujú (alebo nepocitujú, podľa jednotlivých prípadov), že ich navzájom spája určité spriatavanie: úcta alebo dôvernosť, právo alebo povinnosť, príchylnosť alebo nepriateľstvo. Takže popri tom, čo navrhujeme nazývať *systém pomenovaní* (a ten predstavuje vo vlastnom zmysle slova systém slovných zásoby), jestvuje *iný systém*, rovnako psychologickú a sociálnu povahu, ktorý označíme ako *systém postojov*. Ak je pravda (ako sa ukázalo vyššie), že skúmanie systémov pomenovaní nás stavia do situácie analogickej so situáciou, v ktorej sa ocitáme zochví voči fonologickým systémom, ibaže „prevrátenej“, keď ide o systémy postojov, táto situácia sa opät „obráti naruby“. Úlohu, ktorú zohrávajú systémy postojov, iba tušíme — je ňou zabezpečovanie súdržnosti a rovnováhy skupiny, no nechápeme povahu spojení, existujúcich medzi rozličnými postojmi a nič nevieme o ich nevyhnutnosti.²⁰ Inými slovami, poznáme funkciu, ale chýba nám systém, presne ako v prípade reči.

Medzi *systémom pomenovaní* a *systémom postojov* teda vidíme hlboký rozdiel a v tomto bode sa rozchádzame s A. R. Radcliffe-Brownom, ak sa skutočne nazdával, ako mu to niekedy vyčítali, že systém postojov je iba výrazom systému pomenovaní alebo jeho prenosom na afektívnu úroveň.²¹ V posledných rokoch sa vyskytlo mnoho príkladov skrupín, v ktorých tabuľka termínov príbuzenstva presne neodzrkadľovala

tabuľku rodinných postojov a naopak.²² Bolo by omylom nazdávať sa, že v každej spoločnosti predstavuje príbuzenský systém základné médium, ktorým sa riadia individuálne vzťahy — ani v spoločnostiach, kde táto úlohu má, ju neplní vždy na rovnakom stupni. Ba čo viac, vždy treba rozlišovať medzi dvoma typmi postojov: najprv sú tu difúzne, nevykryštalizované postoje bez inštitucionálneho charakteru, o ktorých možno tvrdiť, že na psychologickú úroveň sú odrazom alebo odleskom terminológie; popri nich alebo navyše jestvujú štylizované, záväznú postoje, sankcionované pomocou tabu alebo privilegií, a vyjadrujúce sa prostredníctvom ustáleného ceremonialu. Tieto postoje ani zdaleka automaticky neodrážajú nomenklatúry a často sa zjavujú ako druhohné konštrukcie, určené na riešenie protirečení a prekonávanie nedostatkov, akými sa vyznačuje systém pomenovaní. Tento syntetický charakter sa obzvlášť jasne prejavuje u austrálskych Wik Monkanov — v uvedenej skupine privilegá žartovania sankcionujú protirečenie medzi príbuzenskými vzťahmi, spájajúcimi dvoch mužov ešte pred ich manželstvom a predpokladaným teoretickým vzťahom vzhladom na ich následné manželstvo s dvoma ženami, ktoré však nespája zodpovedajúci vzťah.²³ Jestvuje tu protirečenie medzi dvoma možnými systémami nomenklatúry a dôraz na postoje predstavuje úsilie zosúladiť alebo prekonať protirečenie medzi termínmi. Takto sa zhodujeme s Radcliffe-Brownom v tvrdení, že existujú „real relations of interdependence between the terminology and the rest of the system“²⁴ — prinajmenšom niektorí jeho kritici vyvodili mylný záver, že z absencie striktnej paralelnosti medzi postojmi a nomenklatúrou vyplýva vzájomná autonómnosť oboch javov. No tento vzťah vzájomnej závislosti nie je korešpondenciou všetkých jednotlivých prvkov. Systém postojov je skôr dynamickým integrovaním systému pomenovaní.

22. M. E. OPLER, Apache Data Concerning the Relation of Kinship Terminology to Social Classification, *Amer. Anthropol.*, n. s., zv. 39 (1937); A. M. HALPERN, Yuma Kinship Terms, *Ianzé*, 44 (1942).

23. D. F. THOMSON, The Joking-Relationship and Organized Obscenity in North Queensland, *Amer. Anthropol.*, n. s., zv. 37 (1935).

24. The Study of Kinship Systems, c. d., s. 8. Táto posledná formulácia Radcliffe-Browna sa nám zdá byť oveľa uspokojivejšou ako jeho tvrdenie z roku 1935, že postoje vykazujú „a fairly high degree of correlation with the terminological classification“ (*Amer. Anthropol.*, n. s., 1935, s. 53).

20. Je potrebné vyzdvihnúť pozoruhodné dieło W. Lloydá WARNERA, Morphology and Functions of the Australian Murngin Type of Kinship, *Amer. Anthropol.*, n. s., zv. 32-33 (1930-1931), v ktorom je síce analýza systému postojov v základe diskutabilná, no aj tak predstavuje novú fázu v skúmaní problémov príbuzenstva.

21. A. R. RADCLIFFE-BROWN, Kinship Terminology in California, *Amer. Anthropol.*, n. s., zv. 37 (1935); The Study of Kinship Systems, *Journ. of the Roy. Anthropol. Inst.*, zv. 71 (1941).

Aj pri hypotéze funkcionálneho vzťahu medzi dvoma systémami, ku ktorej sa bevyhradne pripájame, máme teda z metodických dôvodov právo pracovať s problémami, patriacimi do jedného a druhého systému, ako s oddelenými. Práve toto navrhujeme urobiť s problémom, ktorý sa oprávnene považuje za východisko každej teórie postojov – s problémom uja z matkinej strany. Pokúsime sa ukázať, ako umožňuje formálny prenos fonologickej metódy novým spôsobom osvetliť tento problém. Sociológovia mu venovali zvláštnu pozornosť len preto, lebo vzťah medzi ujom z matkinej strany a synovcom je predmetom dôležitého vývinu vo veľmi veľkom množstve primitívnych spoločností. No nestačí len konštatovať takýto častý výskyt – je potrebné objaviť jeho dôvod.

Rychlo si pripomeňme základné etapy, ktorými prechádzal vývin tohto problému. Počas celého 19. storočia, až kým neprišiel Sydney Harland,²⁵ sa dôležitosť uja z matkinej strany interpretovala ako prežitok matrilinéarneho systému. Tento systém zostával čisto hypotetický a o možnosti jeho existencie sa dalo obzvlášť pochybovať pri európskych príkladoch. Okrem toho Riversov pokus²⁶ vysvetliť dôležitosť uja z matkinej strany v južnej Indii ako pozostatok manželstva medzi bratancom a sesternicou nakríž viedol k obzvlášť sklúčujúcejmu výsledku: sám autor musel uznať, že takáto interpretácia nemôže vysvetliť všetky stránky problému a vzdal sa hypotézy, že sa musia zohľadniť *viaceré* heterogénne a teraz už zaniknuté zvyky (manželstvo bratanca a sesternice nakríž bolo iba jedným z nich), aby sme pochopili existenciu *jedinej* inštitúcie. Atomizmus a mechanizmus trumfovali.²⁷ V skutočnosti sa „moderná fáza“ problému vzťahu uja a synovca otvára až zásadným článkom Lowieho o matrilinéarnej komplexi.²⁸ Lowie ukazuje, že uvádzaná či nastolovaná korelácia medzi prevahou uja z matkinej strany a matrilinéarnym systémom

25. S. HARTLAND, *Matrilincal Kinship and the Question of its Priority, Mem. of the Amer. Anthrop. Assoc.*, 4 (1917).

26. W. H. R. RIVERS, *The Marriage of Cousins in India, Journ. of the Royal Asiatic Society*, júl, 1907.

27. *C. d.*, s. 624.

28. R. H. LOWIE, *The Matrilincal Complex, Univ. of California Publ. in Amer. Archaeol. and Ethnol.*, 16 (1919), č. 2.

neexistujú pri analýze – v skutočnosti sa vzťah uja a synovca rovnako dobre spája s patrilineárnymi systémami ako so systémami matrilinéárnymi. Úloha uja z matkinej strany sa nevyšvetľuje ako dôsledok alebo prežitok systému materinského práva – je to iba osobitá aplikácia „of a very general tendency to associate definite social relations with definite forms of kinship regardless of maternal or paternal side“. Tento princíp, ktorý po prvý raz zaviedol Lowie v roku 1919 a podľa ktorého existuje všeobecná tendencia *kvalifikovať postoje*, predstavuje jediný pozitívny základ teórie príbuzenských systémov. No Lowie zároveň ponecháva niektoré otázky bez odpovede: čo sa vlastne nazýva vzťahom uja a synovca? Nespdajú sa v jednom termíne rozlíčené zvyky a postoje? A ak je pravda, že existuje tendencia kvalifikovať všetky postoje, prečo sa iba niektoré z nich spjdajú so vzťahom uja a synovca a nespjdajú sa s ním akékoľvek možné postoje v závislosti od skúmaných skupín?

Na chvíľu odbočme, aby sme zdôraznili prekvapujúcu analógiu, ktorá sa objavuje medzi smerom, ktorým sa uberá náš problém a niektorými etapami lingvistickej reflexie: rôznosť možných postojov v oblasti medzividuálnych vzťahov je prakticky neobmedzená – to isté platí pre rôznosť zvukov, ktoré môže vydať hlasový aparát a ktoré skutočne aj vydáva v prvých mesiacoch ľudského života. Každý jazyk si však uchováva iba veľmi malý počet zo všetkých možných zvukov a linguistika si tu kladie dve otázky: prečo padla voľba na niektoré zvuky? Aký vzťah existuje medzi jedným alebo viacerými vybranými zvukmi a všetkými ostatnými?²⁹ Náš náčrt histórie problému uja z matkinej strany sa nachádza presne v tom istom štádiu: sociálna skupina, tak ako jazyk, má k dispozícii nanajvýš bohatý psycho-fyzologický materiál – rovnako ako jazyk si z neho uchováva iba určité prvky, pričom aspoň niektoré z nich sa nemenia ani v najrozličnejších kultúrach, a kombinuje ich do čoraz diverzifikovanejších štruktúr. Pýtame sa teda, aký je dôvod výberu a aké sú zákony kombinácie.

Pokiaľ ide o špeciálny problém vzťahu uja a synovca, je vhodné obrátiť sa na Radcliffe-Browna; jeho slávny článok o ujovi z matkinej

29. Roman JAKOBSON, *Kindersprache, Aphasie und allgemeine Lautgesetze* (Uppsala, 1941).

strany v južnej Afrike³¹ je prvým pokusom zaznamenať a analyzovať modalitu toho, čo by sme mohli nazvať „všobecným princípom kvalifikácie postojov“. Stačí tu iba rýchlo pripomenúť zásadné tézy tejto dnes už klasickej štúdie.

Podľa Radcliffe-Browna označuje pojem vzťahu uja a synovca dva analytické systémy postojov: v jednom prípade predstavuje ujo z matkinej strany rodinnú autoritu – vzbudzuje obavy a poslušnosť a má isté práva nad svojim synovcom. V druhom prípade má výsady dôverylosti voči svojmu ujovi práve synovec a môže s ním viac-menej zaobchádzať ako s obetou. Po druhé, existuje korelácia medzi postojom voči ujovi z matkinej strany a postojom vo vzťahu k otcovi. V obidvoch prípadoch nachádzame dva rovnaké, no prevrátené systémy postojov: v skutočnosti, v ktorých je vzťah medzi otcom a synom dôveryný, je vzťah medzi ujom z matkinej strany a synovcom prísný, avšak tam, kde sa otec prejavuje ako strohý predstaviteľ rodinnej autority, synovec sa k ujovi správa voľnejšie. Obidve skupiny postojov teda tvoria, ako by povedal fonológ, dva páry opozícií. Radcliffe-Brown končí návrhom interpretácie tohto javu: v konečnom dôsledku určuje zmysel týchto opozícií filiacia. V patrilineálnom systéme, v ktorom predstavuje tradičnú autoritu otec a otcovská línia, je ujo z matkinej strany považovaný za „mužskú matku“ – zväčša s ním zaobchádzajú rovnako a niekedy ho dokonca nazývajú rovnako ako matku. Opačná situácia nastáva v matrilineálnom systéme: tam predstavuje ujo z matkinej strany autoritu a vzťahy nežnosti a dôverylosti sa spájajú s otcom a s jeho líniou. Iba ťažko by sa dal preceňovať význam Radcliffe-Brownovho príspevku. Po nemilosrdnej kritike evolucionistickej metafyziky, ktorú tak obdivuhodne rozvíjal Lowie, predstavuje úsilie o syntézu založenú na pozitívnom základe. Ak povieť, že toto úsilie nedosiahlo ihneď svoj cieľ, nechceme tým pochopiteľne znižovať zásluby, ktoré sa musia priznať veľkému anglickému sociológovi. Uznajme teda, že Radcliffe-Brownov článok takisto ponecháva otvorené isté obávané otázky: po prvé, vzťah uja a synovca nie je prítomný vo všetkých matril-

neálnych a patrilineálnych systémoch – niekedy sa vyskytuje v systémoch, ktoré nie sú ani také, ani také.³¹ Ďalej, vzťah uja a synovca nie je vzťahom s dvoma, ale so štyrmi prvkami: predpokladá brata, sestru, švagra a synovca. Radcliffe-Brownova interpretácia ľubovoľne izoluje určité prvky globálnej štruktúry, ku ktorej treba prístupovať ako k celku. Niektoré jednoduché príklady objasnia tieto dve ťažkosti.

Sociálna organizácia domorodcov na Trobriandských ostrovoch v Melanézii je charakterizovaná matrilineálnou filiaciou, voľnými a dôverynými vzťahmi medzi otcom a synom a značným antagonizmom medzi ujom z matkinej strany a synovcom.³² Naopak kaukazskí Čerkesi, ktorí sú patrilineálni, vykazujú nepriateľstvo medzi otcom a synom, zatiaľ čo ujo z matkinej strany pomáha svojmu synovcovi a daruje mu koňa, keď sa ožení.³³ Doteraz sa teda pohybuje v rámci Radcliffe-Brownovej schémy. Preskúmajme však iné rodinné vzťahy v týchto prípadoch: Malinowski ukázal, že na Trobriandských ostrovoch žije manžel s manželkou v atmosfére nežnej intimity a tieto ich vzťahy sú vzájomné. Naopak, vzťahy medzi bratom a sestrou podliehajú výnimočne prísnému tabu. Aká je situácia na Kaukaze? Nežným vzťahom je práve vzťah medzi bratom a sestrou, a to až do takej miery, že u Pšavov si jediná dcéra „adoptuje brata“, ktorý pri nej hrá zvyčajnú úlohu brata, dokonca spolu nocujú.³⁴ No situácia manželov je úplne odlišná: Čerkes sa neopovozí ukázať na verejnosti so svojou ženou a navštevuje ju iba potajomky. Podľa Malinovského nie je na Trobriandských ostrovoch ťažšej urážky pre muža, ako povedať mu, že sa ponáša na svoju sestru – Kaukaz poskytuje ekvivalent tohto zákazu, keďže pyrat sa muža na zdravie jeho ženy je zakázané.

31. Napríklad Mundugumorovia z Novy Guinea, u ktorých je vzťah medzi ujom z matkinej strany a synovcom rovnako dôveryný, zatiaľ čo filiacia je striktne patrilineálna a matrilineálna. Pezri Margaret MEAD, *Sex and Temperament in Three Primitive Societies* (New York, 1935), s. 176–185.

32. B. MALINOWSKI, *The Sexual Life of Savages in Northwestern Melanesia* (London, 1929), 2. zv.

33. DUBOIS DE MONPÉRIUX (1839), citované podľa M. KOVALEVSKI, *Familie matrilianche au Caucase, Anthropologie*, zv. 4 (1893).

34. Tamže.

Keď teda skúmaname spoločnosti „čerteského“ alebo „trobriandského“ typu, nesať nám šnúrovat koreláciu postojov: *otec/syn* a *uj/o/sas-hrii syn*. Táto korelácia je iba jediným aspektom celkového systému, v ktorom sú prítomné a organicky späté štyri typy vzťahov, a to: *brat/sestra*, *manžel/manželka*, *otec/syn*, *uj/o z matkinej strany/ses-hrii syn*. Obidve skupiny, ktoré nám poslúžili ako príklad, predstavujú rôzne aplikácie zákona, ktorý možno formulovať takto: v dvoch skupinách sa má vzťah medzi ujom z matkinej strany a synovcom ku vzťahu medzi bratom a sestrou tak, ako sa má vzťah medzi otcom a synom ku vzťahu medzi manželom a manželkou. Pokiaľ je teda známy jeden pár vzťahov, vždy z neho možno vydedukovať druhý.

Preskúnajme teraz iné prípady. Na Tonge v Polynézii je filiacia patrilineálna, tak ako u Čertesov. Vzťahy medzi manželom a manželkou sú verejné a harmonické: domáce spory sú zriedkavé a manželka, hoci má často vyšší status ako manžel, ani v najmenšom nepomyší na to, aby sa vzdúrila... vo všetkých očiach domácnosti sa dobrovoľne podriaďuje jeho autorite“. Takisto medzi ujom z matkinej strany a synovcom vládne tá najväčšia voľnosť: synovec je *fahu*, vo vzťahu k svojmu ujovi stojí nad zákonom a dovoľuje si voči nemu všetko. Protivým volným vzťahom stola vzťahy medzi synom a otcom. Otec je *lapu*, syn sa nesmie dočkáť jeho hlavy alebo vlasov, obtrieť sa o neho pri jedle, spať v jeho posteli alebo na jeho vankúši, prijať jeho nápoj alebo jedlo, hrať sa s predmetmi, ktoré mu patria. Najsilnejšie zo všetkých *lapu* je však to, ktoré vládne medzi bratom a sestrou – tí sa dokonca nemôžu ani len stretnúť pod jednou strechou.³⁵

Domorodci pri jazere Kutubu na Novej Guinei sú síce tiež patrilineálni a patrilineálni, ale poskytujú príklad opáčnej štruktúry, ako je predchádzajúca: „Nikdy som nevidel takú intímnu blízkosť medzi otcom a synom,“ píše o nich F. E. Williams. Vzťahy medzi manželom a manželkou charakterizuje veľmi nízky status, priznávaný ženskému pohľadu, „ostrý predel medzi mužskými a ženskými záujmami“. Ženy, vraví Williams, „musia tvrdo pracovať na svojho pána... niekedy protestujú a dostanú výprask“. Ochrannu proti manželovi poskytuje žene vlastný

brat a práve uňho vždy hľadá útočisko. Pokiaľ ide o vzťahy medzi synovcom a ujom z matkinej strany, „najlepšie ich vyjadruje termín 'úča'... s nádychom strachu“, pretože ujo z matkinej strany má moc (tak ako u Kipsigiov v Afrike) prekiaľ svojho synovca a uvalí naňho ťažkú chorobu.³⁶

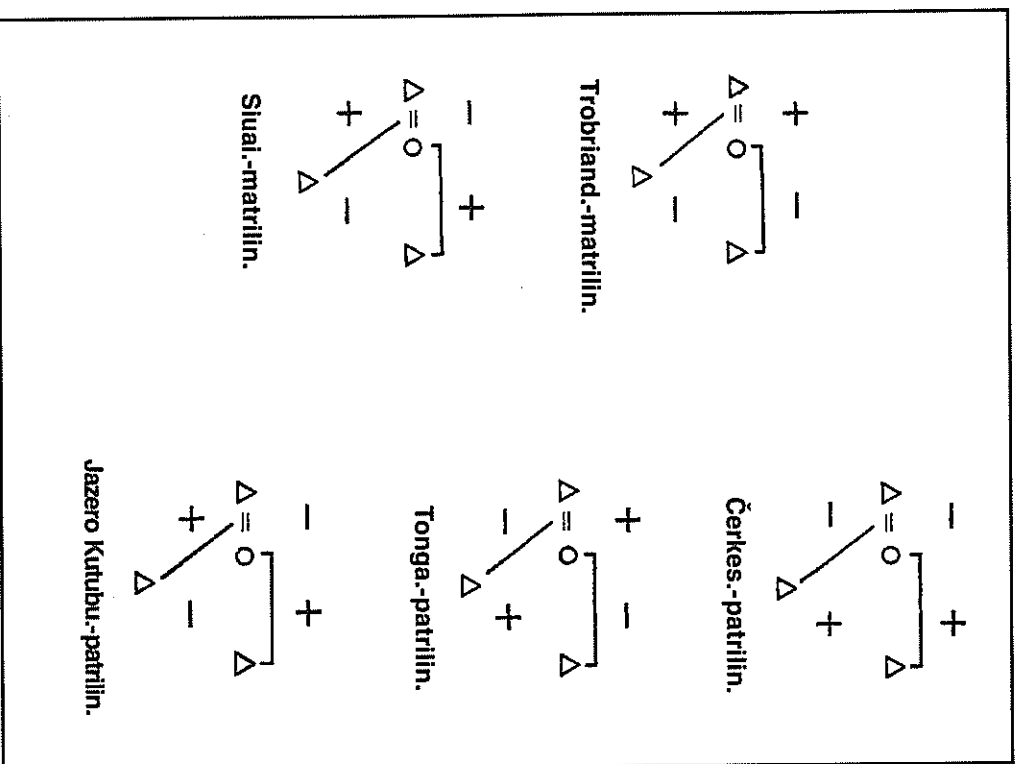
Táto posledná štruktúra, prevzatá z patrilineálnej spoločnosti, je však rovnakého typu ako štruktúra Siuaiov z Bougainville, ktorí majú matrilineálnu filiaciu. Medzi bratom a sestrou vládnu „priateľské vzťahy a vzájomná veľkodušnosť“. Vo vzťahoch medzi otcom a synom „nič nesvedčí o nepriateľstve, prísnej autorite alebo o bojzlivej úcte“. No vzťahy synovca k svojmu ujovi z matkinej strany sa pohybujú „medzi prísnou disciplínou a dobrovoľne uznávanou vzájomnou závislosťou“. Každopádne „informátori vravia, že všetci chlapci pociťujú určitú hrôzu pred svojím ujom z matkinej strany a poslúchajú ho väčšmi ako vlastného otca“. Pokiaľ ide o manžela a manželku, zdá sa, že medzi nimi nevládne veľké porozumenie: „Máloktoľ mladé manželky sú verné... mladí manželia sú vždy podozreňaví a náchylní k žiarlivým výstupom... z manželstva vyplývajú všetky druhy ťažkostí.“³⁷

Tá istá, ale ešte výraznejšia tabuľka na Dobu: domorodci sú matrilineálni a susedia s rovnako matrilineálnymi Trobriandcami, no ich štruktúra je úplne odlišná. Domácnosti na Dobu sú nestabilné, vyrivalo sa dopúšťajú cudzoložstva a manžel i manželka ustavične trpia strachom, že partner im počarí. Fortunova poznámka, „že je ťažkou úražkou spomenúť čarodelnícke schopnosti manželky vtedy, keď to môže manžel počuť“, je vlastne podľa všetkého permutáciou trobriandských a kaukazských zákazov, uvedených vyššie.

Na Dobu je brat matky považovaný za najprísnejšieho zo všetkých príbuzných. „Bije svojich synovcov ešte dlho potom, ako s tým prestali rodičia“ a je zakázané vyslovovať jeho meno. Nezný vzťah nepochybne existuje skôr s „pupkom“, manželom matkinej sestry, t. j. s dvojn-

36. F. E. WILLIAMS, *Natives of Lake Kutubu, Papua, Oceania*, zv. 11, 1940–1941 a 12, 1941–1942, s. 265–280 zv. 11. Group Sentiment and Primitive Justice, *American Anthropologist*, zv. 43, č. 4, časť 1, 1941.

37. Douglas L. OLIVER, *A Solomon Island Society, Kinship and Leadership among the Siua of Bougainville*, Cambridge, Mass. 1955.

kom otca, ako so samotným otcom. Otec je však považovaný za „menej prišného“ ako ujo a v protiklade so zákonom dedičného prenosu uprednostňuje svojho syna pred svojím synovcom z manželkinej strany.

A napokon, puto medzi bratom a sestrou je „najsilnejšie zo všetkých sociálnych pút“.³⁸

Aký záver treba vyvodit' z týchto príkladov? Koreláciou medzi formami vzťahu ujo-synovec a typmi filiacie sa problém nevyčerpáva. Rozličné formy vzťahu ujo-synovec môžu koexistovať pri rovnakom type filiacie, patrilineálnom či matrilineálnom. Vždy však nachádzame ten istý základný vzťah medzi štyrmi párnmi opozícií, ktoré sú nevyhnutné pre vypracovanie systému. Jasnejšie to vidieť na schémach, ktoré ilustrujú naše príklady a v ktorých znak plus predstavuje voľné a dôverné vzťahy a znak mínus vzťahy poznačené nepriateľstvom, antagonizmom alebo zdržanlivosťou (Obr. 1). Takéto zjednodušenie nie je úplne správne, no prechodne sa dá použiť. Neskôr sa dopracujeme k nevyhnutným rozlíšeniam.

Takto nastolený synchronický zákon korelácie možno overit' diachronicky. Ak zhrnieme vývin rodinných vzťahov v stredoveku, ako vysvitá z Howardovho výkladu, dostaneme približne takúto schému: moc brata nad sestrou sa zmenšuje, moc perspektívneho manžela rastie. Zároveň sa puto medzi otcom a synom oslabuje a puto medzi ujom z matkinej strany a synovcom sa posilňuje.³⁹

Zdá sa, že takýto vývin potvrdzujú dokumenty, ktoré zhromaždil L. Gautier, pretože v „zakladateľských“ textoch (Raoul z Cambrai, Gesle des Loherains atď.) sa nadväzuje pozitívny vzťah skôr medzi otcom a synom a iba postupne sa presúva na uja z matkinej strany a synovca.⁴⁰

38. Reo F. FORTUNE, *The Sorcerers of Dobu*, New York, 1932, s. 8, 10, 45, 62-64 and.

39. G. E. HOWARD, *A History of Matrimonial Institutions*, 3 zv., Chicago, 1904.

40. Léon GAUTIER, *Cherrielette*, Paris, 1890. S týmto námetom sa možno oboznámiť aj v: F. B. GUMMERE, *The Sister's Son, v: An English Miscellany Presented to Dr. Furnhill*, London, 1901; W. O. FARNSWORTHY, *Uncle and Nephew in the Old French Chanson de geste*, New York, Columbia University Press, 1913.

Vidíme teda⁴¹, že keď chceme pochopiť vzťah ujo-synovce, musíme ho začleniť do systému ako jeho súčasť a sám tento systém musíme vnímať ako celok, aby sme zistili jeho štruktúru. Štruktúra sama spočíva na štyroch prvkoch (brat, sestra, otec, syn), navzájom spojených dvoma párami korelačných opozícií tak, že v každej z dvoch spomínaných generácií vždy existuje vzťah pozitívny a vzťah negatívny. A teraz – čím je teraz táto štruktúra a v čom pramení jej dôvod? Odpoveď je nasledovná: táto štruktúra je najjednoduchšou príbuzenskou štruktúrou, akú si možno predstaviť a aká môže existovať. Vo vlastnom zmysle slova je *základom príbuzenstva*.

Na podporu tohto tvrdenia môžeme predložiť logický argument: aby existovala nejaká príbuzenská štruktúra, musia v nej byť tri typy rodinných vzťahov, ktoré sú v ľudskej spoločnosti vždy dané, teda vzťah pokrvnosti, vzťah aliancie a vzťah filiacie – inak povedané, vzťah bratancia a sesternice, vzťah manžela a manželky, vzťah rodiča a dieťaťa. Takto sa presvedčíme, že štruktúra, o ktorej sme hovorili, naplnia túto trojnosť požiadavku podľa princípu najväčšej ekonomie. No predchádzajúce skúmania mali abstraktný charakter a v náš prospech môžeme uviesť aj priamy dôkaz.

Zásadný a neredukovateľný charakter základu príbuzenstva, ktorý sme definovali, fakticky bezprostredne vyplýva z univerzálnej existencie zákazu incestu. To znamená, že v ľudskej spoločnosti môže muž získať ženu iba od iného muža, ktorý mu ju poskytne buď ako dcéru, alebo ako sestru. Netreba teda vysvetľovať, ako sa ujo z matkinej strany objavuje v príbuzenskej štruktúre: neobjavuje sa v nej, je v nej bezprostredne daný, je jej podmienkou. Chýbou tradičnej sociológie, ako aj tradičnej lingvistiky, je skúmanie prvkov a nie vzťahov medzi prvkami.

Skôr, než postúpime ďalej, vyvrátime niektoré námietky, ktoré by mohli niekomu zísť na um. Po prvé, ak vzťah „švagrov“ tvorí nevyhnutnú os, okolo ktorej sa vytvára príbuzenská štruktúra, prečo by

malo do základnej štruktúry zasahovať dieťa pochádzajúce z manželstva? Prítom treba mať na mysli, že toto dieťa môže byť rovnako dieťaťom narodeným ako tým, ktoré sa ešte len narodí. To však znamená, že dieťa je nevyhnutné ako dôkaz dynamického a teleologického charakteru prvého kroku, ktorým sa zakladá príbuzenstvo na aliancii a prostredníctvom nej. Príbuzenstvo nie je statickým javom – existuje iba preto, aby sa uchovávalo. Nevravíme tu o ťažbe uchovať rasu, ale o tom, že v mnohých príbuzenských systémoch sa prvotná nerovnováha, ktorá sa v danej generácii vytvára medzi tým, kto poskytuje ženu a tým, kto ju získava, môže stabilizovať iba prostredníctvom protihodnot, poskytovaných v neskorších generáciách. Aj tá najzákladnejšia príbuzenská štruktúra existuje synchronicky i diachronicky.

Po druhé, mohli by sme si predstaviť rovnako jednoduchú symetrickú štruktúru, v ktorej by však vystupovali opačné pohlavia, t. j. štruktúru, v ktorej by vystupovali sestra, jej brat, manželka tohto brata a dcéra narodená z tejto aliancie? Nepochybne áno – no túto teoretickú možnosť môžeme ihneď vylúčiť na experimentálnom základe: v ľudskej spoločnosti si muži vymieňajú ženy, a nie naopak. Zostáva ešte preskúmať, či sa niektoré kultúry neusilovali uskutočniť akýsi filiktrný obraz tejto symetrickej štruktúry. Takéto prípady môžu byť iba zriedkavé.

Teraz prechádzame k vážnejšej námietke. V skutočnosti sa mohlo stať, že problém sme len obrátili. Tradičná sociológia chcela silou-mocou vysvetliť problém pôvodu vzťahu ujo-synovce a my sme sa vzdali takéhoto skúmania, keďže sme nepovažovali matkinho brata za vonkajší prvok, ale za bezprostrednú danosť najjednoduchšej rodinnej štruktúry. Ako to, že sa so vzťahom ujo-synovec teda nestretávame vždy a všade? Hoci je tento vzťah veľmi rozšírený, predsa len nie je univerzálny. Máme by sme vymyšľali vysvetlenia prípadov, v ktorých sa vyskytuje, keď sa zrazu ocitneme pred jeho absenciou.

Predovšetkým si musíme všimnúť, že systém príbuzenstva nemá rovnakú dôležitosť vo všetkých kultúrach. Niektorým poskytuje aktívny princíp, ktorý riadi všetky sociálne vzťahy, alebo aspoň mnohé z nich. V iných skupinách, takých, ako je naša spoločnosť, táto funkcia nefestuje alebo je veľmi slabá – v ďalších spoločnostiach, napríklad u prítomných Indiánov, sa plní iba čiastočne. Systém príbuzenstva je rečou –

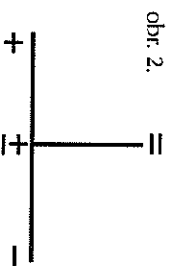
41. Predošlé odstavce boli napísané v roku 1957 a nahradili pôvodný text ako odpo-
ved na oprávnené pozorovanie môjho kolegu Luca de Heuscha z Univerzity libre
de Bruxelles, že jeden z mojich príkladov bol nepresný vzhľadom na materiál.
Chcel by som mu na tomto mieste poďakovať.

nie je univerzálnou rečou a môžu byť pred ním uprednostnené iné prostriedky vyjadrovania alebo konania. Zo sociológovho hľadiska to znamená, že keď stojíme pred určitou kultúrou, vždy si musíme položiť predbežnú otázku: je jej príbuzenský systém systematický? Na prvý pohľad absurdná otázka je v skutočnosti absurdná iba vo vzťahu k jazyku. Jazyk je totiž významový systém par excellence – nemôže neniesť význam a celá jeho existencia je vo význame. Takáto otázka sa naopak musí skúmať tým prísnejšie, čím väčší sa vzdalujeme od jazyka a zaoberáme sa inými systémami, ktoré tiež nesú význam, no ich významová hodnota zosiláva čiastkovú, fragmentárna alebo subjektívna, ako sú sociálna organizácia, umenie atď.

Okrem toho, interpretovali sme vzťah ujo-synovec ako charakteristickú črtu základnej štruktúry. Táto základná štruktúra, vyplývajúca z celkom presných vzťahov medzi štyrmi prvkami, je v našich očiach skutočným *atómom príbuzenstva*.⁴² Nič nemožno pochopiť alebo postulovať mimo základných požiadaviek jeho štruktúry a na druhej strane atóm príbuzenstva je jediným materiálom na konštruovanie zložitejších systémov. Zložitejšie systémy iste existujú, alebo, presnejšie povedané, každý príbuzenský systém je vypracovaný podľa tejto základnej štruktúry, opakujúcej sa alebo rozvíjajúcej začleňovaním nových prvkov. Musíme teda priliadať na dve hypotézy: na hypotézu, podľa ktorej skúmaný príbuzenský systém pôsobí pomocou jednoduchého priradovania základných štruktúr, v dôsledku čoho je vzťah ujo-synovec usťaviteľne badateľný, a na hypotézu, podľa ktorej je už stavebná jednota štruktúry zložitejšieho stupňa. V tomto prípade môže byť takisto príformný vzťah ujo-synovec, no ponorený do odlišného kontextu. Možno si na príklad predstaviť systém, ktorého východiskom je základná štruktúra, no v ktorom sa pripája vpravo k ujovi z matkinej strany jeho manželka a vľavo k otcovi najiskôr otcova sestra, potom manžel tejto sestry. Takto by sa dalo dokázať, že rozvíjanie tohto radu spôsobí v nasledujúcej generácii paralelné zdvojenie: deti sa musia rozlišovať na synov a dcéry, a každé musí byť spojené symetrickým a prevráteným vzťahom s prv-

kami, zasiaťajúcimi v štruktúre iné periférne pozície (prevládajúca pozícia otcovej sestry v Polynézii, juhovýchodná *nblangpa* a dedenie po manželke matkinho brata). V štruktúre takejto povahy sa vzťah ujo-synovec naďalej prejavuje, nie je však už dominantný. Môže zaniknúť alebo splynúť s inými vzťahmi v štruktúrach, vyznačujúcich sa ešte väčšou zložitou. No práve preto, lebo patrí do základnej štruktúry, vzťah ujo-synovec sa zreteľne zjavuje znovu a znovu a má tendenciu vysúpiť do popredia zakaždým, keď skúmaný systém dospje ku kritickému bodu: buď preto, lebo sa prítelmi rýchlo mení (severozápadné pobrežie Tichého oceána), alebo preto, lebo je v kontakte a konfliktke s úplne odlišnými kultúrami (Fidži, južná India), alebo napokon preto, lebo podlieha osudovej kríze (európsky stredovek).

A nakoniec by sme mali dodať, že pozitívny a negatívny symbol, ktorý sme použili v predchádzajúcich schémach, predstavuje krajné zjednodušenie, prijateľné iba v rámci jednej etapy dokazovania. Systém základných postojov v skutočnosti obsahuje štyri prvky: pozitívnej citovosti, nežnosti a spontánnosti, postoj, vyplývajúci zo vzájomnej výmeny hodnôt a protihodnôt, a okrem týchto dvojstranných vzťahov aj dva jednosstranné vzťahy, jeden zodpovedajúci postoju vertikala, druhý postoju dĺžnika. Inak povedané: vzájomnosť (=), reciprocia (+), právo (+), povinnosť (–) – tieto štyri základné postoje si možno predstaviť v ich vzájomných vzťahoch nasledujúcim spôsobom (Obr. 2):

V mnohých systémoch sa vzťah medzi dvoma jednotlivcami často vyjadruje nie jediným postojom, ale postojmi viacerými, tvoriacimi takpovediac celý balík (napríklad na Trobriandských ostrovoch je medzi manželom a manželkou vzájomnosť *phis reciprocita*). To je dodatočný dôvod, pre ktorý môže byť ťažké odhaliť základnú štruktúru.

42. Je nepochybné zbytočné zdôrazňovať, že atomizmus, ktorý sme kritizovali u Rivery, je atomizmom klasickej filozofie a nie štruktúrnou koncepciou atómu, ktorú nachádzame v modernej fyzike.

Pokusili sme sa ukázať všetko, za čo vďačí predchádzajúca analýza súčasnym učiteľom sociológie primárnych národov. Treba však zdôrazniť, že v najzákladnejšom bode sa rozchádza s ich učením. Odchýľme napríklad Radcliffe-Browna:

The unit of structure from which a kinship is built up is the group which I call an „elementary family“, consisting of a man and his wife and their child or children... The existence of the elementary family creates three special kinds of social relationship, that between parent and child, that between children of the same parents (siblings), and that between husband and wife as parents of the same child or children... The three relationships that exist within the elementary family constitute what I call the first order. Relationships of the second order are those which depend on the connection of two elementary families through a common member, and are such as father's father, mother's brother, wife's sister, and so on. In the third order are such as father's brother's son and mother's brother's wife. Thus we can trace, if we have genealogical information, relationship of the fourth, fifth or sixth order.⁴³

Myšlienka, vyjadrená v tejto pasáži a hovoriaca, že biologická rodina je základom, na akom si každá spoločnosť buduje svoj príbuzenský systém, iste nie je vlastná iba spomínanému anglickému učiteľovi – nijaká iná myšlienka sa nesrečáva s väčším súhlasom. A nijaká iná myšlienka nie je podľa nášho názoru nebezpečnejšia. Biologická rodina sa nepochybne vyskytuje v ľudskej spoločnosti a pretrváva v nej. No príbuzenstvu nedodáva charakter sociálneho faktoru to, čo si musí uchovávať z prírody: poskytuje mu ho práve zásadný krok, ktorým sa od prírody oddeľuje. Príbuzenský systém nespočíva v objektívnych putách filiacie alebo pokrvnosti, daných medzi jednotlivcami – existuje iba vo vedomí ľudí, je arbitrárnym systémom predstáv, a nie spontánnym rozvíjaním faktickej situácie. To pravdaže neznamená, že tieto faktickej situácii automaticky protirečí alebo ju jednoducho ignoruje. Radcliffe-Brown ukázal v dnes už klasických štúdiách, že aj zdánlivo

najstriktnejšie a najlamejšie systémy, ako napríklad austrálske systémy s matriloniálnymi triedami, starostlivo zohľadňujú biologickú príbuznosť. No ani také neodškrípteľné a nesporné dôkladné pozorovanie ako jeho sa nedotýka faktoru, ktorý je v našich očiach rozhodujúci – toho, že príbuzenstvo v ľudskej spoločnosti vzniká a uchováva sa iba prostredníctvom určitých modality aliancie a inak nie. Inými slovami, vzťahy, ktoré Radcliffe-Brown považuje za „vzťahy prvého stupňa“, sú funkciou vzťahov, ktoré považuje za druhotné a odvodené, a závisia od nich. Pokrvný charakter ľudského príbuzenstva Radcliffe-Brown vyžaduje ako podmienku, zabezpečujúcu usúvzťažnenie toho, čo nazýva „základnými rodinami“. Lenže skutočne „základné“ nie sú rodiny ako izolované prvky, ale vzťah medzi týmito prvkami. Nijaká iná interpretácia nemôže vysvetliť univerzálnosť zákazu incestu. Vzťah ujo-synovec vo svojom najšpecieľnejšom aspekte je iba dôsledkom tohto zákazu, niekedy zjavným, inokedy zasa skrytým.

Keďže príbuzenské systémy sú systémami symbolov, poskytujú antropológovi najvhodnejší terén, na ktorom môže jeho úsilie takmer (a na tom takmer trváme) dosiahnuť úsilie najrozvinutejšej sociálnej vedy, t. j. lingvistiky. No podmienkou ich stretnutia, od ktorého môžeme očakávať lepšie poznanie človeka, je, že tak v prípade sociologického, ako aj lingvistického skúmania budeme stále prihladať na to, že vždy ide o symbolizmus. Hoci je legítimne a v určitom zmysle nevyhnutné siahať po naturalistickej interpretácii, ak sa chceme pokúsiť pochopiť vznik symbolického myslenia, len čo je symbolické myslenie dané, povaha vysvetlenia sa musí tak radikálne zmeniť, ako sa nový jav odlišuje od javov, ktoré mu predchádzali a pripravovali preň pôdu. Od tejto chvíle každý ústupok naturalizmu môže ohroziť nesmierne pokroky, ktoré už naslali v lingvistickej oblasti a ktoré sa začínajú čítať aj v sociológii rodiny, a môže sociológovi rodiny uvrhnúť do neplodného a bezduchého empirizmu.